

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

В. О. Кіктенко

“КИТАЙСЬКА ЗАГРОЗА” В ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ: ТЕОРІЯ І РЕАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Внаслідок успішної реалізації політики реформ і відкритості Китай став другою економікою світу і важливим гравцем на міжнародній арені. Сьогодні Китай – це не тільки світовий лідер за чисельністю населення з величезним внутрішнім, а також зовнішнім потенціалом, а й країна, яка дедалі активніше проявляє свою позицію у світових подіях, здійснює масштабні інвестиційні проекти в Азії, Африці та Латинській Америці, змінюючи таким чином сформовану регіональну конфігурацію сил і кидаючи виклик інтересам США на глобальному рівні. Азіатська фінансова криза 1997 року й остання світова економічна криза наочно показали сильні сторони китайської економічної системи. Китай активно співпрацює з країнами G20 і здійснює великі угоди із закупівель з ЄС та США. Це безпрецедентне зростання КНР наприкінці ХХ століття й колосальні перспективи у ХХІ столітті активно обговорюються в наукових і політичних колах, що, зокрема, стосується ідеологічних, економічних і стратегічних аспектів¹. Ряд дослідників прийшли до висновку, що перетворення Китаю в економічну і військову наддержаву буде нести в найближчому майбутньому загрозу національним інтересам США та безпеці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Походження “теорії китайської загрози”. Сучасна “теорія китайської загрози” має свою передісторію і бере початок ще в кінці ХІХ століття, коли французький публіцист Поль Леруа Больє (1843–1916) вперше висловив побоювання щодо “пробудження Сходу” – посилення Китаю і Японії (так звана “жовта небезпека”). У другій половині ХХ століття антикитайські настрої на Заході та в країнах західного вибору явно чи неявно ґрунтувалися на негативному ставленні до Комуністичної партії Китаю (КПК), що було пов’язано не тільки із соціальними експериментами Мао Цзедуна, а й діями реформатора Ден Сяопіна, спрямованими на придушення демократизації суспільства (події 1989 року на площі Тяньаньмень). З початку 1990-х років “теорія китайської загрози” (中国威胁论, *zhōngguó wēixié lùn*) широко обговорюється на сторінках популярних видань і в науковій літературі. Сам термін “теорія китайської загрози” часто використовується для позначення літератури, в якій зростання Китаю розглядається як загроза іншим країнам. Формулювання зазначеної концепції багато в чому пов’язане з теорією переходу влади, розробленою Органські [Organski 1958], відповідно до якої швидкий розвиток недемократичного Китаю, швидше за все, викличе войовничу реакцію з боку демократичної країни-лідера (США) та її союзників.

Сучасне формулювання “теорії китайської загрози”, за однією з версій, пов’язують з Томохаде Мураї, професором Національної академії оборони Японії, який у серпні 1990 року написав статтю, де Китай подається як потенційний противник. За іншою версією, відлік необхідно починати із серпня 1992 року, коли на симпозіумі Фонду спадщини у Вашингтоні заступник міністра оборони США назвав Китай винним за гонку озброєнь в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Окрім того, події кінця того ж року – відвідування Ден Сяопіном Півдня Китаю, економічне зростання

і прийняття закону, згідно з яким затверджувався суверенітет над деякими островами в Південно-Китайському і Східно-Китайському морях, – були витлумачені деякими японськими ЗМІ як знак зростаючої військової стратегії і гегемонії Китаю [Атеба 2002]. Сьогодні “теорія китайської загрози” охоплює весь спектр думок щодо зростання Китаю як небезпечного для світового порядку, а також судження китайських вчених і міжнародне сприйняття зазначеної концепції [Rabinovich 2008, 33–47]. Різні прояви “теорії китайської загрози” можна зустріти в публікаціях не тільки на Заході, а й у Японії, Індії, Тайвані, Південній Кореї та інших країнах. Дослідження цієї концепції дозволяє детально простежити вибудовування символічної влади у відносинах “свій – чужий”, а також рамки дискурсу зовнішньополітичних намірів Китаю і решти світу.

Прихильники “теорії китайської загрози”. Після того як у 1993 році Китай став третьою економікою у світі, збільшилася кількість досліджень, у яких стратегічні наслідки цієї події розглядалися з точки зору існування китайської загрози для безпеки Східної Азії. “Теорія китайської загрози” – це свого роду відповідь Заходу на швидке економічне зростання Китаю, що вперше проявилось в статті американського вченого Росса Х. Манро, який попереджав про реальну загрозу США з боку ленінського, капіталістичного, меркантилістського, експансіоністського Китаю. При цьому, щоправда, він вважав, що США не повинні здійснювати політику стримування щодо Китаю і не бути лідером антикитайського альянсу [Munro 1992, 10–16]. Однією з найважливіших публікацій з цього питання стала стаття Аарона Фрідберга, в якій американський політолог розмірковує про можливі перспективи розвитку багатополлярної Азії і стверджує, що після закінчення холодної війни, на відміну від європейської багатополлярної моделі, азіатська характеризується силовими зіткненнями і невизначеністю через відсутність сильних економічних та інституційних чинників умиротворення. Фрідберг вважає, що Китай може принести великі неприємності азіатській системі безпеки через його швидке економічне зростання і внутрішні регіональні відмінності [Friedberg 1993/94, 5–33]. У той же час Річард Беттс, спираючись на реалістичну і лібералістичну парадигму, пише, що економічний лібералізм без політичного лібералізму та неолібералізму являтиме собою загрозу. Він стверджує, що хоча більше уваги було зосереджено на потенціалі Японії, але, швидше за все, протягом довгого часу загрозу регіону і світу становитиме Китай [Betts 1993/94].

Девід Шамбо в 1996 році висунув припущення, що Китай має намір оскаржити існуючий міжнародний порядок: “Китай на сьогоднішній день не задоволений своїм становищем і тому прагне змінити існуючий міжнародний порядок і норми міждержавних відносин... Це не означає просто шукати місце за столом нормотворчої діяльності міжнародних організацій та нарощувати вплив, а спробувати змінити правила й існуючу систему. Пекін хоче виправити історичні образи, і, можливо, він бачить своє законне місце в ролі світової держави. Насамперед Китай прагне змінити глобальну владу, щоб, зокрема, послабити провідну роль Сполучених Штатів у світових справах... Пекін також прагне виправити баланс сил регіональної підсистеми Азії...” [Shambaugh 1996, 186–187]. Трохи пізніше, у 2000 році, Аарон Фрідберг висунув гіпотезу про те, що американсько-китайське суперництво проявлятиметься в економічній, військовій та політичній сферах на основі припущення, що стратегічне суперництво Китаю і США відбуватиметься за домінування в Східній Азії. Тому США повинні визнати той факт, що Китай становить загрозу американським інтересам [Friedberg 2000, 17–26]. І незабаром з цього питання вже йшли палкі дебати. Джон Маршеймер у своїй монографії 2001 року “Трагедія політики великої держави” запропонував на основі реалістичної теорії сформулювати аргументи для обґрунтування теоретичної основи “китайської загрози”. За визначенням Міршеймера, великі держави – раціональні суб’єкти, основним завданням яких є виживання в анархічній міжнародній системі. Великі держави зазвичай володіють певними

наступальними військовими можливостями, ніколи не впевнені в намірах інших, завжди бояться одна одну й намагаються максимально захистити свою частку світової влади. Тому оптимальний спосіб захистити свою безпеку – це збільшення відносної потужності великих держав у світовій системі і, як наслідок, прагнення до гегемонії. Звідси Маршеймер робить висновок про можливий виклик для США з боку Китаю, який здійснюватиме політику, спрямовану на досягнення регіональної гегемонії [Mearsheimer 2001, 10, 21, 40]. У результаті проведених дискусій було виділено три основних аспекти “теорії китайської загрози”:

1) *Військовий* – спираючись на сучасну економічну базу і передові технології, а також за умов зростання витрат на озброєння Китай може в найближчому майбутньому перевершити військовий потенціал США і становитиме загрозу безпеці в Східній Азії. У всесвітньо відомій роботі “Зіткнення цивілізацій” Самуель Гантінгтон як аргумент своєї концепції наводить “теорію китайської загрози”, стверджуючи, що після закінчення холодної війни “значні розбіжності і головне джерело боротьби будуть пов’язані з конфліктом культур... [і] головні конфлікти глобальної політики відбуватимуться між націями і групами різних цивілізацій” [Huntington 1993, 22]. Але ці конфлікти будуть не культурно-ідеологічними, а військово-стратегічними, що сформується на основі “конфуціансько-ісламського зв’язку”, оскільки відбудеться посилення військової потужності Китаю та розповсюдження зброї масового знищення в ісламських країнах [Huntington 1993, 22–49]. Таким чином, конструюється образ ідеального нового ворога, який буде ідеологічно ворожим, расово та культурно відмінним і досить сильним у військовому відношенні [Huntington 2004, 266]. Це “зіткнення цивілізацій” разом зі старим образом “жовтої небезпеки” в Гантінгтона базується на розширенні військової потужності Піднебесної, що тільки підсилює загрозу. 2001 року Томас Крістенсен, фахівець у галузі міжнародної безпеки, висловив думку, що ймовірність війни з Китаєм дуже низька і Китай не стане конкурентом США, хоча військові можливості в поєднанні з політичною географією Східної Азії, внутрішньою політикою Китаю та настроями китайських еліт можуть створити значні проблеми для американської стратегії безпеки в регіоні [Christensen 2001, 5–40]. Тому Сполучені Штати повинні підтримувати свою військову присутність в Азії, стримуючи Китай у розвитку його арсеналу ядерної зброї і, таким чином, захищаючи Тайвань і Японію з метою збереження балансу сил в Азії.

2) *Економічний* – приплив дешевих китайських товарів призводить до втрати виробниками (в тому числі американськими) своєї частки ринку і викликає зростання безробіття в цих країнах. Денні Рой, фахівець у галузі міжнародної безпеки, в 1994 році стверджував, що після закінчення холодної війни Китай, а не Японія, буде гегемоном у Східній Азії: “Економічний розвиток зробить Китай більш наполегливим і менш схильним до співпраці зі своїми сусідами, свої внутрішні можливості Китай буде використовувати для досягнення політичних цілей, і економічно потужний Китай може спровокувати нарощування військової могутності Японії, що занурить Азію в нову холодну війну” [Roy 1994, 150]. При збереженні нинішніх темпів економічного зростання Китай за своїми виробничими можливостями і сукупним багатством незабаром випередить держави Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що призведе до якісної зміни становища КНР у світі – відбудеться перехід від умоглядних геополітичних побудов до зміни реальної зовнішньої політики, яка проявитиметься в нав’язуванні своєї волі іншим країнам. У такому разі Китай може повторити долю Великобританії, Радянського Союзу, нацистської Німеччини, мілітаристської Японії і США, що використали свою міць для встановлення гегемонії в регіоні чи світі. Маршеймер стверджує, що велика територія, колосальні трудові ресурси та зростаючий економічний вплив дозволять Китаю спробувати встановити свою гегемонію в регіоні. Якщо при цьому США втратять свою перевагу і панування в Північно-Східній Азії, то Китай, швидше за все, буде розвивати свій аналог

доктрини Монро (“Америка для американців”), але для Азії, щоб повністю виключити вплив тут представників західного світу [Mearsheimer 2001, 57; Garrett 2003].

3) *Культурно-ідеологічний* – економічні досягнення дозволять Китаю як конфуціанській культурі і комуністичній ідеології кинути виклик західним цінностям у світовому масштабі. Бернштейн і Мунро в 1997 році попереджали, що зростання націоналізму й економічної потужності викличуть бажання Китаю домінувати в Азії та неминуче призведуть до конфлікту із США в першому десятилітті XXI століття [Bernstein 1997, 18–32]. Партійне керівництво Китаю виступає проти політичної лібералізації, демократизації, розширення прав людини, вільного обміну інформацією й однобоко розуміє міжнародне право, захищаючи винятково свої інтереси, що особливо проявляється в територіальних суперечках. Тому Китай – це останній комуністичний оплот у світі, а значить, недемократична й антизахідна країна [Roy 1996, 760].

Прихильники теорії “китайської загрози” вважають, що немає ніяких підстав припускати, що Китай уникне логіки розвитку наддержави, щоправда, вони не пов’язують це з безпосереднім фізичним завоюванням і окупацією сусідніх країн, а вказують на можливість використання різних видів примусу для досягнення максимальної вигоди. Для всіх цих робіт спільним є те, що піднесення Китаю розуміється як безпосередня загроза сусідам і виклик інтересам США у Східній Азії. Звідси робиться висновок про пряму залежність безпеки в Азії від військової присутності США як стабілізуючої сили, а можливість впливу Китаю залежить від його суперництва із США. Таким чином, суть “теорії китайської загрози” полягає в тому, що зростання Китаю призведе до зіткнення із США на регіональному або глобальному рівні. При цьому прихильники “теорії китайської загрози” розходяться в більш точному визначенні китайсько-американських протиріч на сучасному етапі. У Сполучених Штатах розглядають Китай як загрозу передусім у трьох галузях: ЗМІ, наукові дискусії і прийняття політичних рішень урядом. Про “китайську загрозу” можна довідатися з американських ЗМІ, телевізійних і радіопрограм [Yang 2013, 695–711; Меграбова 2013, 110–116], а науковий аналіз в основному зводиться до обґрунтування політологами негативних стратегічних наслідків піднесення Китаю для США. Така позиція проявляється і на офіційному рівні, зокрема в дебатах та офіційних документах Конгресу США.

Противники “теорії китайської загрози”. У 1990-ті роки “теорія китайської загрози” зазнала критики насамперед з боку китайських вчених, але її противники є й серед американських експертів, які вважають, що ця концепція ґрунтується на хибних твердженнях щодо стратегічних можливостей Китаю. Так, відомий китаєзнавець Роберт Росс стверджує, що немає ніяких підстав говорити про “китайську загрозу”, оскільки, по-перше, в Китаю немає достатніх військових і політичних сил для того, щоб змінити конфігурацію сил в Азії, а по-друге, консервативна зовнішня політика Китаю повністю орієнтована на збереження регіональної стабільності. У той час як багато прихильників “теорії китайської загрози” виступають за збереження балансу сил і, відповідно, обстоюють необхідність стримування Китаю, Росс вважає, що біполярність у Східній Азії (Китай – США) є основою миру і стабільності в регіоні [Ross 1997, 34]. Збігнев Бжезинський не лише різко виступив проти “теорії китайської загрози”, а й підкреслив важливість американсько-китайських відносин, відкинувши ймовірність того, що комуністичний Китай, який переходить у стан олігархічного націоналізму й етатизму, тим самим обмежуючи свій можливий ідеологічний вплив на світ, зможе в найближчі десятиліття конкурувати із США. Замість цього Бжезинський пропонує сприяти проведенню політики асиміляції Китаю в широку євразійську рівновагу й одночасно підвищенню ролі Китаю в глобальній системі міжнародних відносин. Таким чином, у розумінні Бжезинського, Китай не буде ні союзником, ні ворогом США, а тільки важливим учасником

розвитку міжнародної системи [Brzezinski 2000, 5–21]. У свою чергу, Кеннет Ліберталь стверджує: “У цілому ймовірно, що в майбутньому Китай буде діяти конструктивно за умови збереження внутрішньої безпеки, згуртованості, орієнтованості на реформи, модернізації, стабільності, відкритості зовнішньому світу й ефективної боротьби зі своїми проблемами” [Lieberthal 1995, 36–37, 47]. Пітер Гріс досліджував значне зростання націоналізму в КНР у кінці 1990-х років і дійшов висновку, що передусім США повинні ставитися до Китаю як до рівноправного партнера, а не як до супротивника, що дозволить китайським елітам зберегти національне обличчя в очах свого народу [Gries 1999, 63–75]. Загалом дискусії про Китай у цей час перебували під сильним впливом західного інтелектуального дискурсу, що характеризувався впровадженням різноманітних теоретичних підходів – від конструктивізму до лібералізму і навіть постструктуралізму.

У 2000-ні роки інтерес до “теорії китайської загрози” дещо знизився, що було пов’язано насамперед із посиленням терористичної загрози з боку ісламських екстремістів. При цьому фахівці в галузі міжнародної безпеки з різних теоретичних підходів продовжували досліджувати зростання Китаю. Так, наприклад, Аластер Джонстон з конструктивістської точки зору стверджував, що Китай хоча й не повністю згоден з існуючим світовим порядком, але при цьому не є ревізійною державою й інтегрований у міжнародні інститути [Johnston 2003, 5–56]. Однак вже з початку 2005 року з новою силою продовжилося обговорення “китайської загрози”: в наукових виданнях та ЗМІ було висловлено багато побоювань, що агресивна в останні роки поведінка Китаю на світовій арені може кинути виклик впливу США в глобальному масштабі [Kaplan 2005, 49–64; Bremmer 2005, 128–134; Lampton 2005, 73–80; Ross 2005, 81–86]. Роль Китаю як ключового посередника в шестисторонніх переговорах з ядерного питання на переговорах стосовно Північної Кореї, а також дії щодо створення регіональних організацій із сусідами (АСЕАН+3, Шанхайська організація співробітництва, Саміт Східної Азії) також породили побоювання у США стосовно зростання м’якої сили Китаю [Krauthammer 2005].

Зі зрозумілих причин найбільш сильна критика “теорії китайської загрози” розгорнулася в роботах китайських вчених, експертів і журналістів, більшість із яких вважають цю концепцію одним із проявів американської політики м’якого стримування з метою підпорядкування та зміни Китаю [Wang 2002, 392; Christensen 2006]. Типовим для китайських учених є твердження, що “теорія китайської загрози” була розроблена у США і Японії, а її сучасне формулювання вони пов’язують з уже згаданим вище професором Мураї Томохіде, а також із деякими іншими публікаціями в мас-медіа США і Японії в 1992–1993 роках [Wang Zhongren 1997a, 7–8]. Як правило, подається класифікація “теорії китайської загрози” як “теорії економічної загрози”, “теорії військової загрози”, “теорії цивілізаційної загрози” і “теорії вакууму влади”, а конкретними причинами появи такого розуміння зростання Китаю називають прагнення США до гегемонії, мислення Заходу категоріями холодної війни, відсутність у США ворога після закінчення холодної війни, ідейно-культурну наляштованість американців проти Китаю, зростаючу міць Китаю, прагнення Японії до більшого військово-політичного впливу в регіоні та ін. [Wang Zhongren 1997, 10–12; Wang 1997a]. У цілому китайські вчені та аналітики спростовують саме допущення існування хоч би якої загрози світовій спільноті з боку Китаю, а аргументи “теорії китайської загрози” переважно сприймаються ними тільки як позиція США. Крім того, деякі китайські вчені сприймають “теорію китайської загрози” як “теорію змови”, системний проект із прихованими мотивами Заходу, однак слід зазначити, що такий підхід не характерний для серйозних наукових дискусій у Китаї.

Професор Вільям А. Каллахан зазначає, що «тексти, які містять різноманітні, суперечливі критичні зауваження на адресу КНР, а також тексти, у яких використовується “теорія китайської загрози”, сприймаються китайськими вченими сукупно.

До того ж критично спростовувана “теорія китайської загрози” визначається як омана, яку розповсюджують зловмисні іноземці, а замість цього пропонується “теорія мирного піднесення” як правильне розуміння посилення Китаю на світовій арені. Таким цікавим чином негативні образи Китаю, які постійно циркулювали в китайських текстах, служать для побудови китайської ідентичності через логіку відчуження, яка відділяє внутрішнього себе від зовнішнього іншого» [Callahan 2005, 704]. Критика китайських вчених у цілому спрямована на велику кількість негативних оцінок розвитку Китаю: “теорія зіткнення цивілізацій”, “теорія колапсу Китаю”, “теорія жовтої небезпеки”, “теорія екологічної кризи Китаю” та ін., які загалом позначаються як “теорія китайської загрози”, що робить формулювання і, відповідно, розуміння “теорії китайської загрози” вкрай неоднозначними. А проте з розвитком критики в Китаї і на Заході аргументи противників теорії “китайської загрози” стали більш точними:

1) *Обмеження агресивної поведінки*. Китай не буде загрожувати світу, оскільки сильно залежить від зовнішніх ринків і постачальників (технології, енергетичні ресурси, продовольство). Тому керівництво КПК дотримується ідеї економічного розвитку країни, що вимагає дотримання політичної стабільності і мирних відносин із сусідами [Jiang Zemin speech... 1995, 4]. Крім того, такі серйозні внутрішні проблеми, як соціальна нерівність, зростання злочинності, дисбаланс у розвитку регіонів, масштабне забруднення навколишнього середовища, будуть пріоритетними, і це, швидше за все, виключить саму можливість формування агресивної зовнішньої політики Китаю [Austin 1995a, 7; Richardson 1995].

2) *Обґрунтування неагресивності історією*. Як відомо, в домодерний період історії імператорський Китай був регіональним гегемоном, і, відповідно, історико-культурна модель його розвитку вказує на можливість повернення цього статусу в теперішньому часі. Однак, саме спираючись на минуле, ряд вчених і аналітиків стверджують протилежне. Так, Чень Цзянь вважає, що китайські правителі, на відміну від західних, були імперіалістами, бо відмовлялися завойовувати сусідні “варварські” країни навіть тоді, коли це було можливо. Випадки ж розширення Піднебесної імперії були пов’язані тільки з територіальною експансією некитайських династій, які приходили до влади в Китаї (наприклад, монгольська Юань (1271–1368) і маньчжурська Цин (1644–1912)) [Chen Jian 1993, 194]. Ян Сюетун стверджує, що традиційна китайська мораль не ґрунтується на можливості захоплення за допомогою сили і, відповідно, сучасний сильний Китай не стане загрозою миру [Yan Xuetong 1995, 6–7]. Дуже часто у своїй аргументації мирних намірів спираються на традицію і високопоставлені китайські дипломати [Give China... 1995, 30]. Політолог У Ченцю стверджує, що немає жодної культурно-ідеологічної загрози з боку Китаю, бо, по-перше, сучасному китайському суспільству притаманні матеріалізм і прагматизм, а по-друге, Китай не може нічого запропонувати в цій сфері світові, що стало б викликом Заходу [Wu Chengqiu 2007, 113].

3) *Спростування надмірності військових витрат*. Зростання військових витрат і модернізація армії Китаю пояснюються необхідністю відповідати рівню армій своїх сусідів у регіоні [Yan Xuetong 1995, 10], що важко оцінити об’єктивно, оскільки для аналізу використовуються різні статистичні підходи.

4) *Антикитайські упередження*. Обґрунтовується точка зору, що в основі “теорії китайської загрози” лежать різні забобони (наприклад, останній оплот комунізму) і приховані мотиви (наприклад, обґрунтування зростання власних витрат на оборону), що в цілому пов’язано з необхідністю створення образу зовнішнього ворога, який зник після розпаду СРСР [Klintworth 1994, 223; Austin 1995, 4; Shen Qurong 1992, 18].

5) *Перевага безпеки над загрозою*. Г. Клінтворт критикує “теорію китайської загрози”, стверджуючи, що економічно розвинений, сильний, єдиний і стабільний

Китай більш вигідний з точки зору безпеки в регіоні і потенційної протизагрози Японії та Росії. До того ж економічне зростання Китаю призведе до великої взаємозалежності з країнами-сусідами [Klintworth 1994, 211–212, 219].

Однак при всьому неприйнятті китайським керівництвом та науковцями “теорії китайської загрози” панівним є не прагнення до повної відмови від цієї концепції, а її певне використання. Так, офіційні китайські видання часто посилаються на “теорію китайської загрози”, бо вона дуже зручна для конструювання ідентичності, неможливої без протиставлення “свій – чужий”. Тобто цей дискурс є політично корисним для внутрішньої аудиторії, чутливої до питання відносин із зовнішнім світом, що насамперед пов’язано з іноземною військовою та торговою інтервенцією в Китай у минулому. Більше того, відбувається свого роду дзеркальне відображення “теорії китайської загрози”, бо стверджується, що це саме Китаю загрожують Сполучені Штати разом з іншими західними державами, а також Японія, Індія і Тайвань, які вороже ставляться до політичних цінностей КНР. Ці країни прагнуть до стримування зростання Китаю, підтримують відділення Тайваню від материкового Китаю, симпатизують Далай-ламі та уйгурським сепаратистам, а американські військові союзи сприймаються як вороже материковій частині Китаю оточення [Wang Jisi 2011, 68–69].

Можливі перспективи. Сьогодні “теорія китайської загрози” охоплює весь спектр думок щодо зростання Китаю як небезпечного для світового порядку, а також критичні судження китайських вчених і міжнародне сприйняття цієї концепції. Різні прояви “теорії китайської загрози” можна зустріти в публікаціях не тільки на Заході, а й у Японії, Індії, Тайвані, Південній Кореї та інших країнах. Ця концепція є яскравою демонстрацією того, як відбувається вибудовування символічної влади у відносинах “свій – чужий”, а також показує рамки дискурсу зовнішньополітичних намірів Китаю і решти світу. Для прихильників “теорії китайської загрози” Китай – це суперник, який бореться за гегемонію в регіоні і в усьому світі, а значить, ця країна загрожує західному способу життя у своєму прагненні до влади і відновлення історичної справедливості. Такий підхід є редукаціоністським за своєю суттю, оскільки будь-які дії Китаю сприйматимуться як загроза і, відповідно, будь-які спроби здійснення політики взаємодії будуть приречені на провал. А проте ряд недавніх публікацій показує, що багато вчених продовжують вважати Китай “агресивним” і “напористим” “тигром, який показує свої кігті”. З китайської ж точки зору “теорія китайської загрози” – це засіб для США та їхніх союзників у регіоні очорнити політичну систему Китаю і дестабілізувати китайську зовнішню політику, ба більше того, ця концепція в цілому визначається як расистська. Подальший розвиток “теорії китайської загрози”, мабуть, перебуватиме під впливом трьох факторів, як-от: 1) криза сучасних західних капіталістичних моделей економічного розвитку і зростання привабливості “китайської моделі”; 2) припущення, що Китай ставатиме дедалі більш експансіоністською країною; 3) криза ідентичності в західних країнах, і особливо у США, може вплинути на ще більшу демонізацію Китаю.

¹ Про теоретичне обґрунтування концепту “піднесення Китаю” докладно див.: [Кіктенко 2015].

ЛІТЕРАТУРА

Кіктенко В. О. Теорія “мирного піднесення / розвитку Китаю” в політичному та науковому дискурсі // *Східний світ*, 2015, № 1.

Меграбова Э. Г. Динамика образа Китая в дискурсе журнала Newsweek (2008–2012: лингвистический аспект) // *Известия Восточного института*, 2013, № 1 (21).

- Ateba B. Is the rise of China a threat? // **Sciences po Bordeaux**, 2002. – www.polis.sciencespo-bordeaux.fr/vol10ns/abeta.pdf
- Austin G. A New Cold War in Asia? // **ANU Reporter (Canberra)**. Vol. 26, № 10. 1995, June 14.
- Austin G. The Strategic Implications of China's Public Order Crisis // **Survival**. Vol. 37, № 2. 1995a.
- Bernstein R., Munro R. H. China I: The Coming Conflict with America // **Foreign Affairs**. Vol. 76, № 2. 1997.
- Betts R. Wealth, Power, and Instability // **International Security**. Vol. 18, № 3. 1993/94.
- Bremmer I. The Dragon Awakes // **The National Interest**, 2005, № 5.
- Brzezinski Z. Living with China // **The National Interest**, 2000, № 59.
- Callahan W. A. How to Understand China: The Dangers and Opportunities of Being a Rising Power // **Review of International Studies**. Vol. 31. 2005.
- Chen Jian. Will China's Development Threaten Asia-Pacific Security? // **Security Dialogue**. Vol. 24, № 2. 1993.
- Christensen T. J. Posing Problems without Catching Up: China's Rise and Challenges for U.S. Security Policy // **International Security**. Vol. 25, № 4. 2001.
- Christensen T. J. Fostering Stability or Creating a Monster? The Rise of China and U.S. Policy toward East Asia // **International Security**. Vol. 31, № 1. 2006.
- Deng Yong. **China's Struggle for Status: The Realignment of International Relations**. Cambridge, 2008.
- Friedberg A. L. Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia // **International Security**. V. 18, № 3. 1993/94.
- Friedberg A. L. The Struggle for Mastery in Asia // **Commentary**. Vol. 110, № 4. 2000.
- Garrett B. Strategic straight jacket: The United States and China in the 21st century // **Strategic Surprise: Sino-American Relations in the Early 21st Century**. Newport, R.I., USA, 2003.
- Give China 'Time and Space' // **Far Eastern Economic Review**, 1995, May 25.
- Gries P. H. A 'China Threat'? Power and Passion in Chinese 'Face Nationalism' // **World Affairs**. Vol. 162, № 2. 1999.
- Huntington S. The Clash of Civilization?" // **Foreign Affairs**. Vol. 72, № 3, 1993.
- Huntington S. **Who are We**. New York, 2004.
- Jiang Zemin speech in Malaysia // **China's Policy Toward East Asia**, 1994, November 11, text in Heping (Peace), no. 36–37 (March 1995).
- Johnston A. I. Is China a Status Quo Power? // **International Security**. Vol. 27, № 4. 2003.
- Kagan R., Blumenthal D. Strategic reassurance that isn't // **The Washington Post**, 2009, November 10.
- Kaplan R. D. How We Would Fight China // **The Atlantic Monthly**, June 2005.
- Klintworth G. Greater China and Regional Security // **Australian Journal of International Affairs**. Vol. 48, № 2. 1994.
- Krauthammer C. China's Moment // **Washington Post**, 2005, September 23.
- Lampton D. M. Paradigm Lost: The Demise of 'Weak China' // **The National Interest**, 2005, № 81.
- Lieberthal K. A New China Strategy: The Challenge // **Foreign Affairs**. Vol. 74, № 6. 1995.
- Mearsheimer J. J. **The Tragedy of Great Power Politics**. New York, 2001.
- Munro R. H. Awakening Dragon: The Real Danger in Asia Is Coming from China // **Policy Review**, 1992, № 62.
- Organski A. F. K. **World Politics**. New York, 1958.
- Rabinovich S. The rise of an image conscious China // **China Security**. Vol. 4, № 3. Summer 2008.
- Richardson J. L. Asia-Pacific Security: What Are the Real Dangers? // **Nation, Region and Context: Studies in Peace and War in Honour of Professor T. B. Millar**. Canberra, 1995.
- Ross R. S. China II: Beijing as a Conservative Power // **Foreign Affairs**. Vol. 76, № 2. 1997.
- Ross R. S. Assessing the China Threat // **The National Interest**, 2005, № 81.
- Roy D. Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security // **International Security**. Vol. 19, № 1. 1994.
- Roy D. The 'China threat' issue // **Asian Survey**. Vol. 36, № 8. 1996.

Shambaugh D. Containment or Engagement of China? Calculating Beijing's Responses // **International Security**. Vol. 21, № 2. 1996.

Shambaugh D. The Chinese tiger shows its claws // **Financial Times**, 2010, February 17.

Shen Qurong. Security Environment in Northeast Asia: Its Characteristics and Sensitivities // **Contemporary International Relations**. Vol. 2, № 12. 1992.

Swain M. Perceptions of an assertive China // **China Leadership Monitor**, 2010, № 32.

Wang Enbao. Engagement or Containment? Americans' Views on China and Sino-US Relations // **Journal of Contemporary China**. Vol. 11, № 31. 2002.

Wang Jisi. China's search for a grand strategy: A rising power finds its way // **Foreign Affairs**. Vol. 90, № 2. 2011.

Wang Zhongren. Scholars Refute Book's Views on US-China Relations // **Beijing Review**, June 2–8 1997.

Wang Zhongren. 'China Threat' Theory Groundless // **Beijing Review**, July 14–20 1997a, № 40.

Wu Chengqiu. Barking Up the Wrong Tree? The Master Narrative of “China Threat Theory” // **Challenges facing Chinese political development**. Lanham, 2007.

Yan Xuetong. China's Post-Cold War Security Strategy // **Contemporary International Relations**. Vol. 5, № 5. 1995.

Yang Yi E., Liu Xinsheng. The 'China Threat' through the Lens of US Print Media: 1992–2006 // **Journal of Contemporary China**. Vol. 21, № 76. 2013.